



UNIVERZITA KARLOVA

Katedra filosofie a dějin přírodních věd

Přírodovědecká fakulta

Viničná 7, 128 44 Praha 2

tel. 221 951 921, e-mail: filosof@natur.cuni.cz

Posudek na disertační práci Mgr. Antonína Šímy:

Význam čísel mezi Platónem a Aristotelem, ÚFAR FF UK, 2016, 310 str.

Práce předkládaná k obhajobě je věnována filosofickému pojetí čísla a dalších matematických objektů, jak bylo vytvořeno Platónem a jeho bezprostředními žáky v Akadémii a následně podrobena kritice ze strany Aristotela, který vypracovává svou vlastní filosofii matematiky. Konkrétně se jedná o detailní analýzu pasáží z Platónových dialogů, především *Ústava* VI-VII, *Faidón*, *Parmenidés*, *Sofistés*, *Tímaios*, *Filébos*, a Aristotelových spisů, zejména *Metafysika* A 6, M 2, 6, N 1-2, ale i *Fysika* I či *Etika Nikomachova* X. Postup výkladu je přitom takový, že jednotlivé pasáže z obou dvou autorů jsou spolu postupně konfrontovány a stanoviska obou táborů se tak během výkladu prolínají a navzájem obohacují. Tímto způsobem se daná studie snaží poodhalit „záhadu rané Akademie“, kde, jak známo, Platónovi nástupci Speusippos a Xenokratés reinterpretovali platónskou teorii idejí za pomoci číselných principů. Konkrétní podoba a motivace tohoto jejich kroku však není – i přes úsilí řady učenců – dodnes zcela jasná. Autor disertace se proto rozhodl zaměřit svou pozornost na výše zmíněné texty, čímž se vyhýbá řadě sporných otázek, včetně kontroverzí ohledně Platónových nepsaných nauk. Na jedné straně se tak nacházejí texty Platónových dialogů, u nichž diskuse o principech pojatých jako čísla začíná, na straně druhé je jejich radikální kritika a odmítnutí ze strany Aristotela. Výchozím předpokladem přitom je, že zatímco Platónovi nástupci zachovávají celkový rámec jeho pojetí matematiky a pouze modifikují konkrétní nauky svého učitele, přičemž setrvávají v rámci platonismu, Aristotelova kritika naproti tomu vychází ze zásadně odlišného pochopení ontologického statutu čísla a matematických entit vůbec, čímž zakládá nový směr nejen ve filosofii matematiky.

Hned na začátku je třeba říci, že autor je při naplňování úkolu, který si vytyčil, do značné míry úspěšný. Jím zvolený výběr textů je dostatečně reprezentativní, vždy se je snaží zasadit do patřičných celkových souvislostí a jeho analýzy jsou zevrubné a důkladné. Výsledek jeho výkladu je přitom velmi pozoruhodný – autorovi se daří v rámci vymezeném danými texty nalézt prvky, které přinejmenším naznačují, že ve staré Akademii existovala koherentní nauka opírající se o

matematické entity, jejíž základní rysy lze do určité míry rekonstruovat (srv. zejm. str. 201, 243, 262).

Přesto zůstávají některé hermeneutické problémy, které těsně souvisejí s povahou zachovalého materiálu. Jak ukázal přesvědčivě Cherniss, na něhož se autor disertace odvolává (s. 1-2, 5), Aristotelés vykládá nauky svých předchůdců prizmatem své filosofie a někdy je ve svých referátech, jejichž cílem není ani tak pochopit jako kriticky odmítnout, znetvořuje k nepoznání. Tato skutečnost se dnes plně zohledňuje při výkladu presokratiků. U nich ovšem máme často i jiné prameny, které zachovávají jejich nauku, a mohou tudíž sloužit jako korektiv často tendenčním peripatetickým výkladům. Zůstává proto otázkou, zda se čistě jen s Aristotelovou pomocí lze dobrat původního platónského jádra skrývajícím se za tím, co je primárně kritika – pokud jí snad dokonce není toto jádro nenávratně zastřeno. Nelze tak bohužel s jistotou určit, jestli se skutečně můžeme z Aristotelových textů dozvědět „to ‚nové‘, s čím se v dialozích ... nesetkáváme“ (str. 3). To, že je to skutečně možné, je ovšem jeden z hlavních předpokladů předkládané disertace (7). Spekulativní charakter autorových závěrů koneckonců naznačují i některé opatrné formulace, které používá (např. 171: „V rámci této diskuse mohly být...“).

Autor disertace poukazuje na dva zásadní posuny, které oproti Platónovi provádí Aristotelés ve své filosofii matematiky. První je odlišný ontologický status matematických objektů – zatímco stará Akadémie je pojímá jakožto entity ve vztahu ke smyslové skutečnosti samostatné a transcendentní, Aristotelés je naproti tomu spojuje se smyslovými předměty a činí je na nich závislými (16-18). To dobře odpovídá tradiční představě, že aristotelická věda je kvalitativní, kdežto platonismus je těsně spojen s matematickými úvahami. Velmi obecně řečeno z hlediska dějin vědy, platónský styl myšlení bývá přesvědčivější v matematice, ale i astronomii či kosmologii, kdežto aristotelismus triumfoval ve vědách o životě, zejména biologii. Druhým rozdílem je koncepce platónské dialektiky, která promýšlí filosofické pojmy v jejich vzájemných vztazích vytvářejících komplexní celek (19-21) a kterou Aristotelés odmítá ve prospěch své nauky o základních kategoriích bytí jsoucna, jež je pro něj vždy primárně reprezentováno jednotlivou smyslovou věcí (12-14).

Otázkou však je, zda toto rozlišení dokáže vyčerpávajícím způsobem vymežit rozdíl mezi Platónovou a Aristotelovou koncepcí matematiky. Navíc Aristotelovo odmítnutí Platónovy dialektiky je navzdory svému významu pro celkovou argumentaci disertace podáno jen velmi stručně a poněkud jednostranně. Ve skutečnosti se zdá, že i u Aristotela nacházíme dialektiku rozpracovanou způsobem, který se tomu platónskému v některých bodech blíží. V této souvislosti by bylo nutné podrobnější pojednání Aristotelových *Topik*, které jsou bohužel jen letmo zmíněny (s. 26). Je třeba přitom říci, že platónská dialektika je v disertaci podávána mnohem hlubším a

komplexnějším způsobem, takže čtenář dokonce nabývá občas dojmu (který však může být lichý), že autor jí jednoznačně straní oprati simplifikujícímu Aristotelovu pojetí.

U Aristotelova pojetí rodu, druhu a jejich rozdílu by dále nebylo od věci vzít v potaz i interpretaci Aristotelových biologických spisů, kterou prosazuje velký znalec tématu David Balme a na něj navazující učenci (Lennox, Gotthelf, Pellegrin) – bohužel ani jeden z těchto autorů není uveden v bibliografii. Jak známo, podle tohoto výkladu aristotelské biologie, ale i filosofie nejsou základní jednotkou Aristotelových úvah rody a druhy, jak je systematizuje do hierarchických struktur pozdější novoplatónská a scholastická tradice, nýbrž „části živočichů“, což otevírá cestu pozoruhodné srovnávací anatomii *avant la lettre*. Rody a druhy přitom nevytvářejí hierarchickou strukturu postupující od obecnějších určení ke konkrétnějším a notoricky známou z koncepce tzv. „Porfyriova stromu“, který ovšem, jak už sám název napovídá, se ustavuje až u novoplatoniků. Kromě toho podle Balmeho nelze mluvit o jednoznačném významu těchto určení – stejná entita může být v jednom kontextu druhem, kdežto v jiném rodem. Jisté je jen to, že rod je vždy co do své obecnosti druhu nadřazen (srov. oproti tomu obecné formulace podané v disertaci na s. 13-14). Balmeho neoficiální škola přitom předpokládá, že biologie a metafysika tvoří v Aristotelově myšlení jednotu, včetně jeho pojetí druhu a rodu. Pokud je tomu skutečně tak, může to vrhat dosti odlišné světlo zejména na Aristotelův výklad čísel-druhů, které připisuje myslitelům náležejícím k Akadémii a podrobuje je následně kritice. Po zmíněné biologické lekci soudím, že je třeba lépe specifikovat, co znamená u Aristotela „logika rodů a druhů“, která je navíc, jak se v disertaci tvrdí, hierarchické povahy (146, 157, 172, 285, 287). Neodvažuji se však domýšlet, co by znamenalo přenesení druhových a rodových určení vypracovaných během biologických zkoumání do kritického promyšlení matematických objektů, a je-li takovýto přenos vůbec možný. Stejně tak nechávám k diskusi, jak interpretační problémy související s pojetím rodu a druhu v Aristotelově filosofii zasahují do rekonstrukce názorů, které zastávala stará Akademie ve vztahu k číslům.

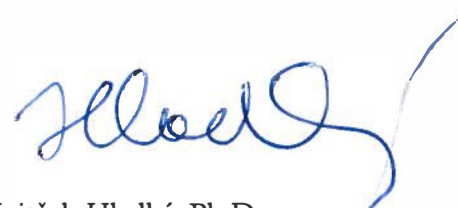
Na závěr posudku je tradiční povinností každého oponenta, a to i sebezdařilejší disertace, pronést několik pedantických poznámek na konto formální úpravy práce. Autor disertace bohužel občas kolísá ve způsobu, jak přepisovat některá řecká slova a jména do češtiny, např. Thales místo Thalés. Nešťastné traktování jména Plótinos v nevyslovitelné podobě Plótinus je v české odborné literatuře bohužel již zažitým standardem, který dlouhodobě kazí jazykový vkus filosofické mládeže. Nešťastný je rovněž překlad řeckého *hypokeimenon* jako „podmět“ a nikoli „podklad“ (srov. „látkový podmět“, s. 22 a jinde). U citovaných pasáží z antických autorů není zcela jasné, zda je autor přejímá z existujících překladů či je nově tlumočí sám. V textu se objevuje rovněž řada stylistických neobratností, které bohužel někdy ztěžují četbu a pochopení textu, takže případná

publikace celé práce či jejích částí bude vyžadovat jazykovou redakci – to však není jistě zásadní problém.

Hlavní výtky oponenta spočívá spíše v tom, že autor svou disertaci nenapsal v angličtině, aby ji mohl posoudit povolanější arbitr, než je pisatel těchto řádek. Je třeba proto doufat, že dříve či později bude práce či její části předložena k posouzení i mezinárodnímu učenému publiku.

Práci jednoznačně doporučuji k obhajobě a hodnotím ji jako velmi zdařilou.

V Písku, 14. srpna 2016



Vojtěch Hladký, Ph.D.